

BANK MAJBURIYATLARI HISOB VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LARI BILAN ISHLASHNING AMALDAGI HOLATI TAHLILI.

Aslanov Mirabbos Farxodovich

Bank moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya

Mazkur tadqiqot ishida bank majburiyatlari hisobi va auditini takomillashtirish yo‘llari hamda ushbu yo‘nalishda amaldagi holatning tahlili yoritilgan. Unda tijorat banklarining moliyaviy majburiyatlarini hisobga olish, ularni xalqaro standartlarga mos ravishda audit qilish hamda bu jarayonlarda mavjud muammolarni bartaraf etish chora-tadbirlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: bank majburiyatlari, hisob, audit, moliyaviy barqarorlik, xalqaro standartlar, nazorat, investitsion jozibadorlik, takomillashtirish.

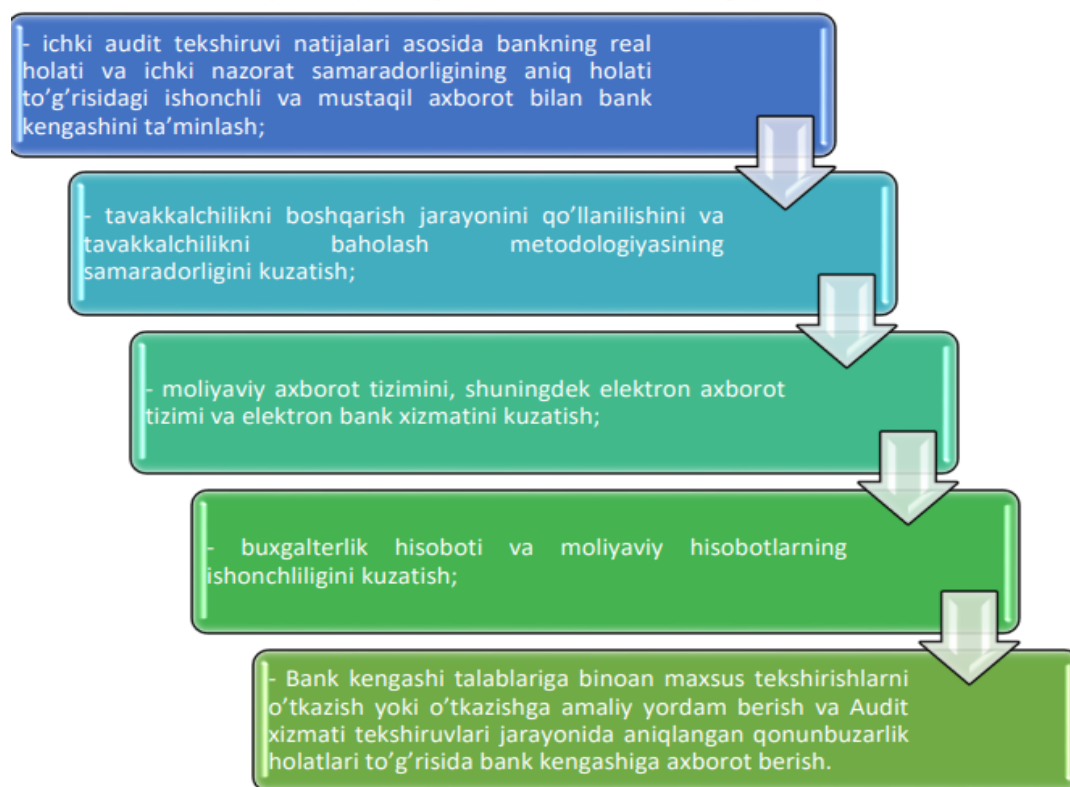
Annotation

This research analyzes the current state and improvement ways of accounting and auditing bank liabilities. It highlights the significance of recording financial obligations of commercial banks, auditing them in compliance with international standards, and addressing the existing challenges in these processes.

Keywords: Bank liabilities, accounting, audit, financial stability, international standards, control, investment attractiveness, improvement.

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarini transformatsiyalash sharoitida, ular faoliyatini xalqaro miqyosida rivojlantirish choralari amalga oshirish, shuningdek, kreditorlar va investorlarning bank faoliyati to‘g‘risida aniq ma‘lumotlarga ega bo‘lishlarini ta‘minlashda muhim masalalardan biri ularning faoliyatini xolisona nazorat qilish hisoblanadi. Tijorat banklarining ichki nazorat tizimi va buxgalteriya hisobi tizimiga baho berishda ichki audit tekshiruvlari muhim ahamiyatga egadir. Umuman olganda, ushbu masalalarni ko‘rib chiqishda bank ichki auditining iqtisodiy mohiyatiga to‘xtalish lozim. ichki audit — bankning ichki nazorat tizimi, shu jumladan tavakkalchiliklarni

boshqarish va korporativ boshqaruv tizimi va jarayonlarining sifati, ularning monandligi va samaradorligiga oid mustaqil bahoni taqdim etish bilan bog‘liq faoliyat;

1-rasm. Ichki auditning asosiy maqsadlari va vazifalari¹

Manba: Foziljon Yusubjanov (2024) “Tijorat banklarida ichi audit va uni takomilashtirish yo'llari” ilmiy maqolasidan olingan

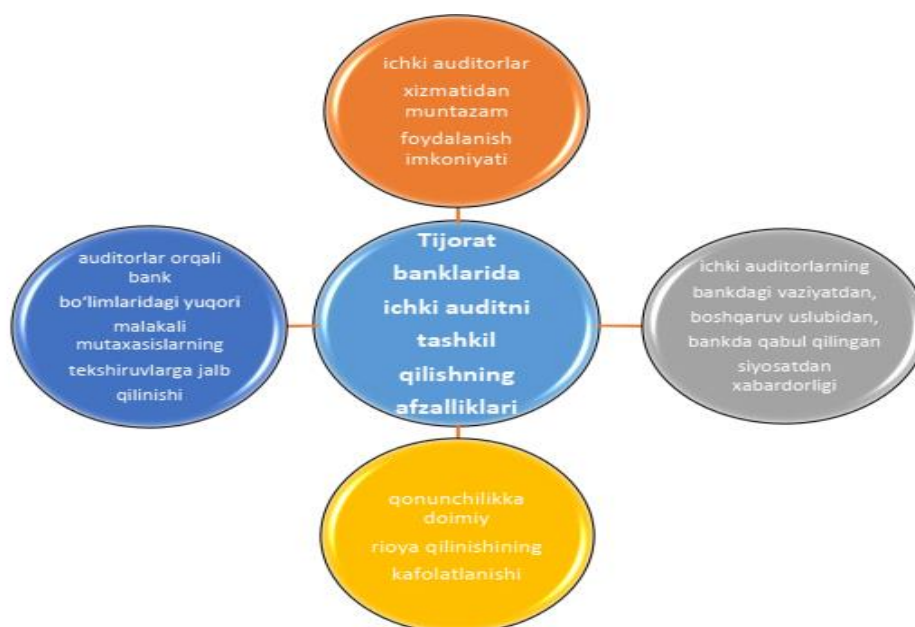
Ichki audit xizmati — bankda ichki auditni doimiy tarzda amalga oshiruvchi mustaqil tarkibiy bo‘linma; ichki audit standartlari — Bank nazorati bo‘yicha Bazel qo‘mitasining Banklarda ichki auditga oid tamoyillari, Ichki auditorlar institutining Ichki auditning xalqaro kasbga oid standartlari, Xalqaro buxgalterlar federatsiyasining Auditning xalqaro standartlari. Ichki auditning asosiy maqsadlari va vazifalari quyidagilar hisoblanadi: Ichki audit bank faoliyatida moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash, nazorat tizimining samaradorligini oshirish va xatoliklarni oldini olishda muhim vosita hisoblanadi. U bank kengashiga mustaqil va ishonchli ma’lumotlarni taqdim etish orqali qaror qabul qilish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi.

Birinchi navbatda, ichki audit tekshiruvi natijalari bankning real holatini aniqlash va ichki nazorat tizimining samaradorligini baholashga qaratiladi. Bu orqali bank kengashi faoliyatning to‘g‘ri yo‘nalishini belgilash uchun zarur bo‘lgan axborot bilan ta‘minlanadi. Shuningdek, ichki auditning muhim vazifalaridan biri tavakkalchilikni

boshqarish jarayonini kuzatishdir. Risklarni baholash metodologiyasining samaradorligi nazorat qilinadi va ularning amalda qay darajada qo'llanilayotgani aniqlanadi. Bu bank faoliyatida barqarorlik va xavfsizlikni oshirish imkonini beradi. Moliyaviy axborot tizimining ishonchliligini nazorat qilish ham ichki auditning muhim yo'nalishlaridan biridir. Xususan, elektron axborot tizimi va elektron bank xizmatlarining faoliyati kuzatilib, ularda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolik va kamchiliklarning oldi olinadi.

Buxgalteriya hisobotlari va moliyaviy hisobotlarning to'g'riligini baholash orqali esa bankning moliyaviy holati yuzasidan aniq va ishonchli ma'lumot shakllantiriladi. Bu investorlar, hamkorlar va nazorat organlari uchun muhimdir.

Bundan tashqari, bank kengashining talablariga binoan maxsus tekshiruvlar o'tkazishda yoki o'tkazilishiga amaliy yordam ko'rsatishda ichki audit xizmati bevosita ishtirok etadi. Tekshiruvlar davomida aniqlangan qonunbuzarliklar yoki moliyaviy intizomga zid holatlar yuzasidan bank kengashiga batafsil axborot taqdim etiladi. Umuman olganda, ichki audit bank faoliyatini samarali boshqarishda, xatoliklarni oldini olishda, risklarni kamaytirishda va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega tizimdir.

2-rasm. Tijorat banklarida ichki auditni tashkil qilishning afzalliklari Manba: Foziljon Yusubjanov (2024) "Tijorat banklarida ichi audit va uni takomilashtirish yo'llari" ilmiy maqolasidan olingan.

Keltrilgan rasmda bank operatsiyalari ichki nazorati - bank rahbariyati va barcha bank xodimlari tomonidan kunlik bank operatsiyalarini amalga oshirish jarayonida ularning qonunchilikka mosligi, samaradorligi, yuqori malakada bajarilishi va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash tizimi; Ichki nazorat ma'lum yoki aniq vaqt mobaynida amal qilinishi lozim bo'lgan tartib yoki qoida bo'lmasdan, balki u bankning barcha bo'g'inlarida kunlik bank operatsiyalarning boshlanishidan tortib tugagunga qadar doimiy yuritiladigan bank faoliyatining ajralmas qismidir. Ichki nazorat o'z navbatida dastlabki nazorat, joriy nazorat va yakuniy nazoratga bo'linadi. Ichki nazorat tizimi kredit tashkiloti sifatida bank joriy holatini tahlil qilishda, banklarni taraqqiy toptirishda juda muhim element bo'lib, bank menejmentining ajralmas bo'lagi hisoblanadi. Ichki nazorat tizimi o'zida ichki nazoratning turli yo'nalishlari va bo'limlarini jamlaydi. Ichki nazorat bank xodimlari tomonidan yo'l qo'yilgan turli xatoliklar va qonun buzilishlar natijasida paydo bo'ladigan yo'qotishlarni minimallashtirish maqsadida bank boshqaruvi tomonidan yaratilgan nazorat tizimi sifatida faoliyat yuritadi. Biroq bank ichki nazoratining mohiyati faqatgina tekshiruv metodlari jamlanmasidangina iborat emas, shunday bo'lsada u bank tomonidan o'z aktivlari butligini ta'minlash, boshqaruv siyosatiga amal qilish, moliyaviy hisobotlar ishonchliligini tekshirish va samarali ish faoliyatini tashkil etish maqsadida ishlab chiqilgan chora-tadbirlarni o'zida ifoda etadi. Ichki nazorat administrativ va moliyaviy nazorat kabi ikki shakldan iborat bo'ladi: Administrativ nazoratda jarayon, ish va protseduralarni tashkil qilish, hujjatlashtirishni yuritish rejasiga asoslanadi. Moliyaviy nazorat hujjatlashtirishga asoslanib, ushbu hujjatlashtirish moliyaviy hisobotlar ishonchliligini ta'minlash va aktivlar butligini saqlash vazifasi bilan bog'liq. Faoliyat natijalarini nazorat qilishda jarayon dokumentatsiya jarayoni bilan bog'liq bo'lib, u bank mahsulotlari tannarxining rejadagi va haqiqatdagi ko'rsatkichlari va ularning rentabelligi bilan bog'liq hisoblanadi. Bank nazoratining asosiy maqsadi xodimlarning qonunchilik hujjatlari, Markaziy bank va boshqa tegishli organlarning meyoriy hujjatlariga o'z ish faoliyatida amal qilishi, bank tomonidan amalga oshirilayotgan operatsiyalarga yuqori darajada ishonchlilikni ta'minlash va bank faoliyatidagi mumkin bo'lgan risklarni kamaytirish yo'li bilan omonatchilar va kreditorlar manfaatini himoya qilishdan iborat.

Nazariy jihatdan bank ichki nazoratning bir qancha shakllarini mavjud. Ularni umumiy qilib quyidagi rasmda ko'rsatilgandek tasniflash mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Yusubjanov, F. (2024). *Tijorat banklarida ichki audit va uni takomillashtirish yo'llari*. Ilmiy maqola. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). *Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash bo'yicha ko'rsatmalar*. Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari (2017–2024). *Bank tizimini isloh qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga oid hujjatlar*. Toshkent.
4. Basel Committee on Banking Supervision. (2012). *The Internal Audit Function in Banks*. Bank for International Settlements (BIS).
5. Institute of Internal Auditors (IIA). (2017). *International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing*. Florida, USA.
6. International Federation of Accountants (IFAC). (2020). *International Standards on Auditing (ISA)*. New York: IFAC.
7. Karimov, M. (2022). *Bank ishi va moliyaviy nazorat asoslari*. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
8. Smith, C., & Brown, J. (2021). *Banking Risk and Internal Control Systems*. London: Palgrave Macmillan.
9. Sharipov, A. (2020). *Tijorat banklarida risklarni boshqarish va audit jarayonlari*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
10. IMF (International Monetary Fund). (2023). *Ensuring Financial Stability in Emerging Banking Systems*. Washington, D.C.